

વિદ્યા વિનોદી મિત્ર માળા નં. ૩

જીવન માર્ગ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

પ્રેમજી શંભુરામ જોશી.

પ્રોપ્રાયટર, હિન્દુ ઍડ્વોકેટી.

કરાંચી.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૌપીરાઝિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૬૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વિજયનું મુલન માગ

વિષય દ - : ૩

विद्या विनोदी मित्र माला. नं. १.

जीवन मार्ग.

लेखक.

भाणजी भाइचंद कोठारी.

ओहो ! एकज बिन्दु पास धपतां बिन्दु दधां ए वहे,
तेनी सांकळमां न कोई कडोबे साथेज जाडाई छे !
किन्तु सांकळ आखीमां दर कडी खेंचाई, खेंची शके !
त खेंचाण अनन्त प्रेम ! प्रभुए ! तु हुंनी ग्रन्थियए !

हृदय त्रिपुटी, कलापी कृत.

अमदावादः

“विजय प्रवर्तक” प्रेस.

प्रासिद्ध कत्ती,

प्रेमजी शंभुराम; जोशी. प्रोप्रायटर, हिन्दु अँक्वेडीमि.

करांची.

गोपनीय विद्यापीठ ग्रंथावली
अभिलेख
गोपनीय ऑपेराईट-संग्रह

२४५७

सर्व हक स्वाधिन,

અર્પણ.

મારા મહવાસમાં આવતા મારા પ્રિય વિદ્યાર્થીઓ કે
જેઓ આ નવોત્થાન યુગમાં સંસ્કારથી રંગાવાની જિજ્ઞાસા ધરાવી
રહ્યા છે. વિદ્યાર્થી તરીકેનું સ્વં જીવન શિખવાને ઉલટમંદ છે,
શિષ્ય ભાવમાં તો-અગ્ર ગણ્ય છે, એને સત્ય સાંભળતા જરા
પણ કંટાળતા-નથી, તેમને આ આનું પુસ્તક પ્રથમથીજ
સ્વમર્પણ છે.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

भरवी.

पूर्व सूर्य उदय थयो, केम आंख घेरे ?

जगत्-क्षेत्र आ विशाल,

विविध कर हवे विचार,

जेम पक्षी मगुर गात जगत्-माग बेरे.

पूर्व०

उठने ओ भाई ! भाई !

आंख जाय छे अंजार्ई !

हृदय पर उषा छवाई, जेम ज्ञानी प्रेरे.

पूर्व०

पुष्प खीले प्रेम आर्णा,

भक्ति मार्गने प्रमाणी,

हृदय पर स्मृति छवाणी, जेम संत तेडे.

पूर्व०

रात्रि तणा झणझणाट-

पर वळी सुषुप्ति झांख,

तथा योगीनो प्रताप रहे इष्ट केडे.

पूर्व०

कार्य रंग लागी जाय,

लाग्यो नहिं लाग्यो थाय,

कार्यथी कृति रचाय, कार्य सर्व रेले.

पूर्व०

उपोद्घात.

अवलोकन द्रष्टा, मनन दर्पण अने कार्य ए प्रतिबिम्ब छे. कार्य अने कुदरत अनुकूल थाय त्यां न्यूनता शी ? ज्यारे आम संयोग थाय छे त्यारे कुदरत पांतेज वाहक बने छे. मनुष्य मात्र गति प्रेरी शके छे, एम अनेक विद्वानोनुं मानवुं छे. प्रेममय विचारो यिना आत्मी कंई अनुकूलता थई शके नहिं. मनमां निय परमार्थ चितवता, बूरी वा-
ञ्छना न धरावता, जंजाळमां लचपचेर छतां खरी निवृत्ति जाणनारा विचारो लावता, ए जीवनने उच्च मार्गी करनारुं महान् कर्तव्य छे.

हवे आपणे सामान्यता विचारी ए. कोई पण माणसनुं हृदय जोतां आपणने एज जोवामां आवे छे के, सुख केम प्राप्त करवुं, ए तेनो मुख्य हेतु होय छे. छतां आ सुख भिन्न भिन्न छे. एक माणस नीतिथी चालवामां परमानंद माने छे, त्यारे बीजो माणस उपहास, ठगाई, मोजशोख, व्यभिचारादि दुर्व्यसनोमां एवुंज कंईक जुए छे. जे शब्द उच्चारतां एक पळ पण लागती नथी, तेनुं ऐश्वर्य प्राप्त करतां कदाच आ जीवन बह्युं जाय छे; कार्य माटे जीवन अपूर्ण ! ए भ्रम छे. कार्यनी असर मोटी छे. ते रूपांतरोमां साये रूहे छ. सहाय करे छे. पोतानो असल सिद्धांत केळवातो केळवातो कल्पेल पामे त्यारेज अटके छे. आटला माटेज आपणे उपर शिख्या के प्रेममय बनवुं ए परम कल्याणकारी छे. मनुष्यो कोई पण जातना साहसमां

પ્રવેશ કરવા જેટલી ઉતાવળ કરે છે, તેવો પ્રયત્ન પોતાના હિત માટે કરે તો સારું; અને જેથી ઇચ્છા પોતાના હિત માટે રાખે છે, તેવો જ ઉત્સાહ અન્યના કલ્યાણ માટે રાખે તો તેનાથી વધારે સુખી કોઈ ગમી શકાય નહિં. બીજાનું સુધારતાં પોતાનું સુધરી જાય છે, એ અહિં આ મૂલી જવાનું નથી. સંકલ્પવળ આ સર્વ આપણને શિશ્વશે. પ્રેમમય લાગગીથી જ્યારે આપણે સૃષ્ટિના જડ પદાર્થોમાં પણ ચૈતન્ય જોઈ રહ્યા હોઈએ છીએ, ત્યારે સંકલ્પ વા નિશ્ચય વળ પ્રથમ ઉદ્ભવે છે. યાદ રાખજો કે, કોઈ પણ કાર્ય ન કરવાનો નિશ્ચય કરવો એ પણ નિશ્ચય છે;^૧ વળી નિશ્ચય એ માણસના કાર્યનો અંત નથી, પણ તેથી કરી તે એક નવા જીવનમાં પ્રવેશ કરે છે, એમ વિચાર શક્તિના પ્રવળ-મ-મ્કન્યો વિચાર કરતાં આપણને જગાઈ આવે છે. એ પ્રવેશ પછી સત્યના વચીચામાં ધીલતાં ઘણાં સ્વાદિષ્ટ ફળો હજુ આપણને ચાસવાનાં છે. જેમ નદી કિનારે બેઠેલો માણસ સૃષ્ટિ-સૌન્દર્યમાં તલ્લિન થઈ જાય છે, તેથી રીતે નિશ્ચયવાળો માણસ, તે ફળોનો સ્વાદ લોધવા પછી, કદિ પાછો વળી શકતો નથી. તે પાછું જોઈ શકે છે, ને જે અસત્યથી ભરપૂર હોય છે તેમાં પણ સત્ય જુએ છે. મહાત્માઓ નિશ્ચયનું સૂચન આવા હેતુઓને લીધેજ કરે છે.

આવી સ્વના થતી જાય છે, એટલે દ્વેષ વુદ્ધિનું તેજ ઝાંખું પડવા લાગે છે, અને ધીમે ધીમે હોલવાઈ જાય છે. કોઈની સાથે દુસ્મ-

ना थई, ए आपणने याद रहे छे, पण तेनी साथेनो परिचय आपणा
 हृदयमां जडाई रहे तो केटलुं सारं ? एबुं बयारे बनशे के जगत् आ-
 पणा कृत्योधी प्रसन्न थाय ! आपणी पक्किन्नतामां कलंक लागे नाहिं,
 तेटला माटे आपणे संभाळबुं न जोईए ? काई सळगी उठे छे तयारे
 आपणे चमकी उठीए छिए, मण ज्यारे आपणुं हृदयरूपी घर एज
 दशा भोगवे छे तयारे आपणे म्हालता रहीए छिए, ए केवो नशो ?
 अखूट खजानो आपणी पासेधी जे लई शके नाहिं, ते मात्र तुच्छ सं-
 जोगो लई जाय छे. दुनियांमां एवा माणसोनो हैयाती छे क जेना
 हाथथी सैकडोनुं बुरुं थाय छे. छतां ईश्वरनी कृपा-वेरान जंगलमां,
 खळखळ थता प्रवाहमां, पर्वतने शिखरे, उछळता महासागरमां,—आ-
 पणने शान्ति आपी रही छे. घणा ते जोई शकता नथी. तेओनी
 द्रष्टिमां दोष हशे. ए शान्ति लाही, वाडी के गाडीमां मळी शकती
 नथी. राजामां नथी, प्रजामां नथी; श्रीमंताई, गरीबाई के सादाई कोई
 स्थळे नथी. छतां दूर नथी; मेळवी शकोछी. पेदा करी शकता नथी.
 तमे धारो त्यां छे. ते आखी दुनियांनो पराजय करे छे. जो पृच्छो ते
 ए शान्ति कोई धर्ममां नथी. छतां ए श्रद्धानी साथेतो खरीज ! जेने ज्यां
 श्रद्धा छे, तेने ते आदरणीय छे. ते तेने जोई शके छे. आर्थीज कहे-
 वायुं छे के, पोताना धर्ममां मृत्यु, ए श्रेयस्कर छे. धर्म विना तमे आ-
 गळ चाली शकशो ? धर्मने धिक्कारनारा माणसोमां पण धर्म छे, ए
 लेश खोटुं नथी. शान्ति एज धर्म छे. महात्मा बुद्ध समाधिमांथी जा-
 गतां प्रथम शब्दोच्चार कर्या हता के,

‘ धर्म करो ! धर्म करो ! धर्मनी ध्वजा फेलावो, धर्मन वाजा बगडावो, धर्मनां शंखो फूंको. ’ अर्था तेणे आपणने शुं सभजाव्युं छे? धर्म ए मोक्षनुं साधन छे. सर्व प्राणी तरफ प्रेम भावर्था जुओ. विचार, निश्चय, द्वेषभावनो त्याग ए सर्व उपलुं वाक्य सूचवे छे.

आ सर्व उपरर्था **जीवन-मार्ग** शुं होवो जोईए ए सम्बन्धी कांई विचारतो आपणने आवशेज. एवी दिशा शक्ति अनुसार दर्शाववानो प्रयत्न आ नाना पुस्तकमां करवामां आव्यो छे.

में आ पहेल वहेलुंज पुस्तकरूपे जाहेरमां लख्युं छे. विद्वान् वांचक क्षंतव्य द्रष्टिर्था जोशे.

करांची.

२८-१०-१९०८

} भाणजी भाइचंद कोठारी.

જવનિકા

વસંત તિલકા. શાન્તિ સ્પૃહે જીવન આ જમમાં કંધક,
 એવા રૂડા નિમિત્તમાં મનને પરોવી—
 નેત્રો દોંયે જગત અંધન કેક ત્રોડી,
 એવા સમે ઝટ અમે પથમાં પળાયા.
 શિક્ષા ગુરુ કર ગ્રહી મુજને જતાવે,
 જે વત્સ આ ક્ષિતિ પતિ તણી આલ્ય સુષ્ટિ.
 આના વિષે મનુજની વિચિત્રો નિરંત,
 જિંડા જિંડા સરિતથી વહીં બાલ્ય નીચે.
 આ મહાન સાગર ન શાંતિ કદિજ બાણે,
 વિકાળ રૂપ ધરી અંક ઉછળવામાં—
 પ્રાણી બહુ ઉદર માંહિ સમાવો દેતો—
 ના લેશ રંકનો દયા દિલ માંહિ આણે !
 આ માઠ તિમિર તું જે વળી સુષ્ટિ બીજી—
 આવી તને હૃદય જૂનો સ્મૃતિ અપાવા;
 ભૂલી જવી ભૂત દયા નહિં છેક સાંઝે,
 એતો થતી જમ વિષે જન તારનારી.
 આસક્ત થાવું ન તથા ભૂતકાળ માંહિ;
 એતો દિસેજ લડકું દુષ કૃત્ય કેરું;

ત્યાંતો ઘણા ચતુરની પણ બુદ્ધિ નાહી,
 થાશે હજુ શું વળતી નવ કોઇ બાણે.
 છેઃડી સુદર્શ પ્રિય આમ તું આવ પ્રીતે,
 ઈલા તણી પ્રકૃતિ અન્યજ આતું જોને;
 તુફાન આ ધરફતું વધતુંજ બાતું-
 દેખાયછે, દશદ જેમ પડે ઉચેથી.
 એતો ઘણા ગર્સળને નિજ લોભ ધારે,
 તૃપ્તિ ધરી નથો જરા દિલમાં તથાપિ;
 બંધાય ત્યાં ગિરિ તણા ઉપમાન થાવા,
 ને અન્ય નાવિક તણી કીરતિ ત્યજવા.
 “આવા પ્રદેશ મહિ,” બાળ અશાન્ત બોલ્યો,
 “દ્રષ્ટિ ધરી ગુરુ નહિં લઇ જવ મુને;
 છે એક આશ મનમાં કહોં આપુંછું તે,
 કયાં દેવને પરી તણું પ્રિય સ્થાન છે કહો ?
 કયાં એહ દિવ્ય જન વાસ કરી રહેછે ?
 આયું કહો ગુરુજી એ મમ આશ મ્હોટી.
 મેં સાંભળીછ ઘણી ત્યાંનો વિચિત્ર વાતો,
 જોવા જવા પ્રકટવી મન શિશુ મુચ્છા.”

શિશુરિણી. “નથી તે આ સ્થાને, નિરખોંશ ન કોઇ સ્થળ વિષે,
 જુએ જો ખંતે તો-બહુ સ્થળ મહિં એ જન દિસે;

ખરાં વશુ, જેને સુલભ સઘળી જ્ઞાન રમતો,
નથી છાનાં તેથી, પણ વિયજ એ સૌ પરી જનો.

વસંત તિલકા. જ્યાં બાળકો વડિલની પ્રતિ માન ધારે,
સાચા મહિં હિત ગણી નહિં સત્ય છોડે;
ગુણશ સ્ત્રી ગુણો પતિ, અનુરક્ત છે જ્યાં—
અન્યોન્યમાં, સુર તણી સુદલા ભૂમિ એ.

વિચારની પરિક્રમા.

હરિગીત. વહોં જાવું છેજ વિચારમાં આ જીવંતી પેઠે અહિં,
નિઃસાર-રૂપ થાવું વળી, એ માનશે કદિ એ નહિં,
જન બહુ ગયા પણ ત્રિશ્વ રતુના બાળકો ખેલે અહિં,
કયા આવરણને ભેદશે, એ જાણતા કોઈ નહિં.
એ કયા વહનમાં વહોં જશે, એ કયાં જઈને અટકશે,
જાયા પહેલાં કયા ઉદરને પોષશે, નહિં જાણશે.
અતિ ગીચ જંગલ કે અતિ વચરાનમાં શબ્દો કરે,
અમ રોગીનાં દુઃખ સાંભળે પણ દિલ દયા નહિ કંઈ ધરે.
હે મિત્ર જાતો શક્તિ સાથે રંગ યોવનનો ઉડી,
સુવર્તી તણા અભિલાષનાં સહુ પુષ્પ જાતાં પણ ખરી.
વળી બાળકો આનંદ ત્યજી ભૂત પૂર્વને હૃદયે રમરે,
બહુ ધરછતા પણ જેહના પાછું વળે તે શું કરે ?

એ છે વિચારી લીધ માટે ભેદ ભાંગી જાય છે,
 આ જીવનના ભૂતકાળનું અભિજ્ઞાન આજે થાય છે.
 અહા ! દુષ્ટતા માની લીધી નથી તેવી કાંઈ સ્વરૂપમાં,
 એ આવી મહાન પ્રબળ હવે પ્રભુ શું થશે આ વિશ્વમાં!
 એ કોઈ વખતે કાષ્ટમાં અમિ થઈને જઈ પડી.
 બહુધા સમય કંટક રૂપે સજ્જન તણું દુઃખ થઈ રહી.
 બસ એજ આશા રહી હવે એ કેમ સઘળું શમી જશે,
 શું કોઈ ગુરુ જનનો સમાગમ પ્રમથી મળતો હશે ?

વિજ્ઞાપના.

બ્રાહ્મગોડી. મહેર કરો મારા માથે; કૃપાનાથ૦
 વિકળ અવર હું ભેદ ન જાણું,
 તારા ચરણ પ્રતાપે કૃપાનાથ૦
 એવી દિવ્યા શક્તિ આપો,
 જીવનાં કષ્ટો કાપે. કૃપાનાથ૦
 કેક તર્યાને લાખો તરશે,
 તારી કૃપા શું ન આપે ? કૃપાનાથ૦
 કોઈ તણો રિપુ હું ન ગણાઉં,
 રાખો એવા બળાપે કૃપાનાથ૦
 જ્ઞાન થતાં આ તારી કૃતિનું,
 પામર દુઃખને ઉઠાપે. કૃપાનાથ૦

શક્તિ પ્રતિ.

ગાંતિ. જગત મન રંજન તું, કલેશ, દ્વેષ, પરમેષ્ઠ ધ્વંસકારી,
માયા મંદિર માંહી, અનેક સંશય છેદન કરનારી.
અશરણુ શરણુ ભરણુ તું, રટણુ ક્રમણુ જન ભ્રમણુ તુમાં કરતા
અસાધ્ય વસ્તુ પામ્યા, વામ્યા હુઃખને જામ્યા અતિથયમાં.

પ્રથમ દર્શન-વિભાગ પહેલો.

કરાર.

ગજલ. ઇન્સાફ તારા રાજ્યનો આવો ન જાણ્યો નાથમે,
ઓ પાક દિલના તું મને જાવા ફરીથી દો હવે;
જે જે સુખો મેં લોગવ્યાં ત્યાં પાપની ખાણો ભરી,
એ આજ જાણ્યું નાથજી જાવા ફરીથી દો હવે;
છે ક્યાં વસી ખુબી ખરી તમ ભક્તિની સંસારમાં,
એ જાણતો હું ના હતો જાવા ફરીથી દો હવે;
શિત, ઉષ્ણ ને વર્ષા મહિં જે શાન્તિ રહ્યો વાસો કરી,
તે શાન્તિને સેવીશ હું જાવા ફરીથી દો હવે;
ઉંચા શિખર નીચે વહે ઓ મોહનો મોટો ઝરો,
તે મોહનો સંસર્ગ ત્યજ્યું જાવા ફરીથી દો હવે;

રાયું તમારી શક્તિમાં, નાચું તમારી ભક્તિમાં,
 રાખું કૃપા સૌ વ્યક્તિપર જાવા ફરીથી દો હવે;
 મેં તિમિરમાં રહીને ખરું શું તેજ તે નવ જાણીયું,
 ખારસમણિ ના સાંપડ્યો જાવા ફરીથી દો હવે;
 બેભાન થઇને ભૂલીયો રાખ્યો કૃપા દ્રષ્ટિ હવે,
 આ સૌ ગુન્હા ક્ષમીને જાવા દો દાસ ખંતે વીનવે.

ઘસંત તિલકા, અશ્રુ ભર્યાં નયનથી દીન એ વિલોકે,
 ‘ સ્વમા-કયા ’ વિમળ વેણુ સ્પૃહે પ્રભોધે;
 નિદ્રા તણું પ્રબળ રાજ્ય થયું અરે શું ?
 કયાં એ ગયો પલકમાં શિશુ બાપડો હા !

પ્રવેશ.

સૈનિકા હંદ. નમ્રતા ભર્યાં પુનિત વેણુ જો,
 ના બેલાય સનેહ યુક્ત નેણુ જો;
 દિવ્ય એ કરસર જો થયો હતો,
 જો ! હવે ખરો શું એ પડ્યો હતો.

ધ્વનિ.

મેરવી. ઉઠ ! જાણ ! હો મમ મિત્ર ! તું ઉરે હસી વસી,
 જો જ્યોતમાં સુદૃઢ રક્તમાં કમર નિજ કરી. ઉઠો

અહિં શાન્તિ સંત ચરણ તણી રહી બધી પડી,
 ચડશે હજુ બહુ હાથ રહી કાન્તિ પરવરી. ઉઠ૦
 નથી મોહિની વસી ખરી તરુણી પ્રસંગમાં,
 નથી વિવિધ જે વિલાસમાં રહી આ સુસંગમાં. ઉઠ૦
 સૌભાગ્ય સુંદરીનું પ્રેમ છે અલેદ ત્યાં,
 તુ ક્ષુદ્ર પણ યથેચ્છ વેશ-ધાર-કાઢ ત્યાં. ઉઠ૦
 કદિ ભાનુ ધુમસમાં છવાઈ દ્રષ્ટિથી જતો,
 પણ દિવ્ય વિરલ શક્તિ ધરી શિવ્ર લેદતો. ઉઠ૦

દુમરી. મિત્ર! વિલોક ઉપા આવી કોઈ દિવ્ય સખા સંગે લાવી,
 પ્રાચીન જન મન અમી-રસ રેડે પોષિત અંતર પ્રકુલ્લાવી,
 એમજ આ જીવન કુળદાયક કોણ શકે તે સમજાવી,
 તૂટે તાર વિણાના તેનું શું સરજશે આ ભાવિ ?
 જો ! જો ! પહેલું ઝરણું બહેતું ભાવિક તેનું પાન કરે,
 શુદ્ધ તરંગ અનેક થતા ત્યાં શાન્તિ મનની સ્થિર ઠરે.
 મીઠા સુર સંગીત તણા વદતો લપતો મદમસ્ત વહે,
 સાગરમાં જો ચિત્ત પદોન્મુ મળવા તેને વેગ ગ્રહે.
 ઠંઠક નિરાશા પર ફરતો જે શૂંક બની લાખો જનની,
 ખીલવે રીઝવે અંક મહિં જે ખેંચે લગની વાદળની.
 તેમ જીવન શું આ ખીલવાશે ? એહિક સુખનું પાન થશે,
 સુધરશે પરનું આપણનું શાણા નર સૌ સાચવશે.

* કૃળવતી દ્રષ્ટિથી પંથ જોતી;
 વિપળમાં સર્વ સામિખ્ય જોતી,
 અજીત એ સમૃદ્ધિ સુખજોધે,
 સવળતાથી ભર્યો પંથ જોધે.
 ઉતરવું વિશ્વના ભેદ માંહિ,
 દુરિત શું એ થકી મિત્ર આંહિ ?
 ઘુઘવાતો, ગર્જતો કૂર વાયુ,
 વનચરો, ત્રાસથી અલ્પ આયુઃ,
 પુરણ કોધે તપેલો સવિતા,
 ભીષણ આ પંથમાં ત્રાસ દેતાં.
 વીતી ગયા કેક યુગો અહિં આ,
 લેખ્યુ હશે ભાવિ શું આ મહીમાં !
 વ્યતિત તે કાળમાં દ્રષ્ટિ નાંખી,
 થઈ અયું-શું હતું ? એ વિલોકી;
 સુહૃદ શું સત્ય, એ જોઈ લેશું,
 વસુ વિષે અન્યને લાલ દેશું.
 મર્યો ગયા લાખ નિશ્વાસ નાંખી,
 હૃદયની આશને ઊર્મિ માંહિ.
 જગતના દાનવોના વિલાસો,
 તમ પ્રતિ જોહના શ્રાપ જાળો.

ત્રોટક.* વહજે કરજે કંઈ બોધ ભર્યું,
 ઝટ ગા, ઝટ જે દુખથી ઉઠેપયું
 વળી ચુકિત બતાવ સરે બમણું,
 સહુ સ્થાન વિષે બસ એજ સુણું.
 અહિં આશ ત્યજી સહુ આર્ય વસે,
 સમજે દીન ભાવિ બળે વળશે;
 ઝટ ત્યાં સુસવાટ કરી કંઈ ગા,
 પ્રિય ! તું જગમાં દુઃખમાં મુદ્દલ.
 દુઃખના દિન જ્યાં વિચરે પ્રસરે,
 દુઃખ જે નરને શિર ભાર કરે,
 સુખ શું ? નર તે ઘટ જાણી શકે;
 ફરશે સુખ કાજ વિના અટકે.
 હીંણ ભાગ્ય દિસે અહિંના વતની,
 પડઘો કંઈ તે હૃદયે કરની;
 બહુ પ્રીત ઠરું પરમાર્થ ગણી,
 કર દૂર ઘટા દુઃખ વાદળની.
 તહિં ભૂપતિનું ભૂથ જો ભમતું,

* આ કાવ્યમાં સત્યના ઐશ્વર્યને દ્રશ્ય ગણી, તેની એટલે
 ઐશ્વર્યની ભવિષ્યને માટે અથવા વર્તમાનકાળમાં શું અભિગ્રાયા છે
 એ સૂચવેલ છે.

પશુતાની સમાન સુખે ચરતું;
 ષણ સુખ ગણું દુઃખથી નરતું,
 પરમાર્થ સમું નહિં જે ખીલતું.
 ચરતા જન તે અહિં કૌણ ગણે,
 નિજ અર્થ રૂપહી બહુ રંક હણે;
 સુધરે જન બોધથી એ સુણીને,
 કંઈ બોધ ભર્યું દુઃખમાં વદજે.

સિદ્ધિની અભીષ્ટ પ્રાર્થના.

ગરમી. દિવ્ય શક્તિનાં જગલાં મારે ઘેરજે,
 વિશ્વ બધું આ આનંદે રેલાયજે.
 પગલે પગલે પૂરું એના પાયજે,
 મેરામણ આનંદ તણે છલકાયજે.
 હો સજ્જની ! શણગારો રૂડો બાગજે,
 આજે મારે હૈયે હર્ષ અથાગજે.
 વધામણી સહુ પૂરનાં લોકો પામજે,
 આશિષના મીઠાં વચનો કંઈ ભાખજે.
 ને તમ શાન્ત કૃપા અમ પત્ર વરસાવજે,
 દુનિયા દ્રષ્ટિ પ્રેમી અમ ઉપર નાંખજે.
 અમે તમ્હારી રાધે રમશું અદખજે,

વીસરશે નહિં કદિએ વીતે કલ્પજો.
 આ પડખાયે રમશે લાખો કાયજો,
 એવાં પૂરનાં લોકો થાજો સ્હાવજો.
 દીપકની જ્યોતો નિશ્ચિન તમ ઘેરજો,
 પીડે નહિં સંતાપોનો કંઈ કેરજો.
 લાખો વર્ષ વીતે પણ જે તમ રુપજો,
 રૂપાંતર નવ જાણે એવું અનુપજો.
 જગનાં જન રાખે તમ ઉપર પ્રીતજો,
 પણ તમ પ્રીતિની નહિં એવી રીતજો.
 હો તરુવર ! એવાં છો એક રસાળજો,
 અમપરથી ઉતારો જગતું આજજો.
 આ શક્તિ પામે કંઈ મધુરું ગાનજો,
 એવો મંત્ર હૃદય પટ માંહિ વેરજો.

સિદ્ધિની યાચના.

શ્રીની ધૂનમાં.

ખેલ હૃદયનાં દ્વાર-સુભાગી.

૧. હે મિત્ર ! કોણને આશ્રય આપવો એ તારું કર્તવ્ય સમ-
 જતો હો, તો કર્તવ્યનું સ્વરૂપ પ્રથમ જોજો. તું તને એક કુદ્ર પ્રાણી
 સમજજો નહિં. તારાથી જે થશે એ કદાચ ભવિષ્યના મહાન પુરુષો
 પણ કરી શકશે નહિં. મનુષ્ય એ જગત નથી, પણ જમતને જગ-
 વનાર પરમ સિદ્ધ છે.

આશાનાં આ પ'ખી ઉભાં, ખોલ હૃદયનાં દ્વાર— સુભાગીં
 નલ મંડળ આ પૂર્ણ ઘેરાયું, ખીલશે હો ! દુઃખ જે કરમાયું,
 મંદિર માંહિ ઉતાર— સુભાગીં

ચમકે ચપળા-વીજળી માથે, દ્રશ્યાદ્રશ્ય થઇ મન રાચે,
 બદલે મનના વિકાર— સુભાગીં

સંચય ગુણનો ઇષ્ટ સ્વાભાવિક, ચાચક આ ગુણના બહુ ભાવિક,
 માગે એ ઉપહાર— સુભાગીં

રમ્ય વસંત મહિ ત્યજી જાયું, દેશ વિદેશ વિષે પ્રસરાયું,
 આજે કર ઉપકાર— સુભાગીં

શિર્ષારંગી. તને હું ના પ્રાર્થું, જગત મહિં કીર્તિ ધણી થવા,
 તથા મારા અર્થે, ધન વિભવનો લોગી બનવા;
 રહું તુંમા રાચી, દીન પ્રતિ ધરી લે પ્રભુ ! પ્રીતિ,
 સદા તારી સાથે, ચિત ધરતું મારું દ્રઢ નૌતિ.

સિદ્ધિની અનુકંપા.

વિક્રતિ અર્થે વૃત્તિ પ્રતિ ઉક્તિ.

મુલ્કનાં.

જગને બહાણું બહાણું પ્રભા સુંદરી,
 જગ્ય હો વિશ્વની દિવ્ય દેવી;
 વિકળ આ હૃદયમાં શાન્તિ વિસ્તારને,
 ચાલતા નીરને છેહ દેવી.
 પરમ સુસમયની આરતી વાગતી,

નાચતી ઇંદથી શુદ્ધિ શાળા;
 સરળ સત્ ચિત્તની જ્યોત જો ખીલતી,
 જાગ્ય નિદ્રા ત્યજી ભવ્ય ખાળા.
 વાયસો જો જરી, જગત્ ઉદ્યાનમાં,
 મહાલતા કૂંઢતા પ્રેમ ગાને;
 સર્વ જાગ્યા તથાપિ ન તું જાગતી,
 આજસુ ભાસતી આમ શાને ?
 નિત્ય પૂજા કરી, થાળ ભાવે ધરી,
 કષ્ટ સહેતાં બહુ વર્ષ વીત્યાં;
 આશની વાસમાં ધીર સોસાઇ ગઇ,
 કિંતુ તેના રિપુ રાજ્ય છૂટ્યાં.
 સૃષ્ટિના કુંઢના અંધને ત્રોડતાં,
 જો પવિત્રા તને વાર શાની ?
 પૂર્ણ આનંદથી જાગ્ય આશા ભરી,
 એકના નામનું સ્તોત્ર ગાની.

સૂક્ષ્મ શરીરની વાઝછના.

ઉપેન્દ્રવ્રજા

પ્રવેશતો શાન્ત વિચાર વાયુ,
 વિવેકથી જોઇ રહ્યો ગતાયુ;
 અરે સખા શક્તિ વિપુલ આવે,
 કરીશ હું કાર્ય કહાં અભાવે.

યૌવનોત્સવ-વિભાગ બીજો.

દીંડી.

વહોં જાય દિવસ લોગળ્યા ન જાણે,
નહિં તૃપ્તિ લેશ થાય પ્રભુતાને;
વૌંતે કદ્ય કેક વિશ્વની મજામાં,
ખુબી સત્ય વસી આજ લાલસામાં.

શિશિરિણી. સજે વાલો આશું, શરીર પર પ્રેમી પલકમાં,
અરે એતે કેવો-તરલજ દિસે છે જગતમાં,
ઘડી ધારે પાછો-ત્યજી દઇ, વસે અન્ય ધરતો,
હશે આશું? તેતો-નથી સમજતો શ્રેષ્ઠ નરતો.

શાદૂર્લભિકીડિત.

ગોષ્ઠિ શું થતી આ ખૂણે ઉભયમાં, વાતો કરી શું રહ્યા
છૂટી તે યંધપિ નથી થઇ અહો ! યુગો ઘણા વીત્યા;
લખો તૂટી ગઇ હજી તૂટી જશે, પ્રત્યક્ષ જોયું ભલે,
નેત્રોતો નીરખી રહ્યાં જગતના ખૂણા તણા નાદ એ.

દીંડી.

કરી હાસ્ય બોલ બોલ કાંઇ ઘેલી,
અતિ પ્રેમ લુપ્ત સાગરે ભીંજેલી,
ખીલવ વિકસી અંગનું કમળ લયેલી,
કરી હાસ્ય બોલ બોલ કાંઇ ઘેલી.
અહા ! કાન્તિ આ ખીંલી રહી શું ભાસે ?

જગત મન હીંચતું નૂતન પ્રકાશે,
 જખમ શિષ્ટ કરતું હૃદય ઉભરાશે,
 અહા ! આજ શું દીવાની દશા થાશે !
 જેમ ગદ્ગદ થઈત થાય તું અલખેલી,
 તેમ હૃદય મારું માન દેતું મેલી,
 ભીડું બાથ તોય, આહ ! શું ચડેકી,
 સિન્ધુ ગાન કરે પાશમાં પડેલી.
 ચાલ તંતુને કંઈ ઉજાડતા લગાવું,
 તને પ્રિય પ્રિયે ! એક વાર થાઉં,
 સૂકે પંથ ચાલનાર તે ચલાવું,
 નાચ રસ થકી ભરેલ થનન નચાવું.
 એક દિવસ જો રતિ પાતિ રીસાયા,
 બાણે દૂર કરી સૌમ્ય વૃક્ષ છાયા,
 થઈ એકલી તે કૂર પ્રણય આશા,
 કામનીને મન ભવ તણા નિસાશા.
 ખરે કમળ નયન તાહરાં પ્રતાપી,
 કરે વિજય હૃદય માંહિ છાપ છાપી.
 અજબ બાહુમાં, પ્રસારી પાંખ તારી,
 લઈ ચાલી ક્યાં કહે તું મનોહારી ?
 અતિ ઉજડ વનમાં, મૂક્યો વિહારી,

કેમ રાત દિવસ જાય પ્રાણુ પ્યારી,
કેમ શાન્તિ મેળવાય રંગ રેલી ?
કરી હાસ્ય બોલ બોલ કાંઇ ખેલી.

* * *
હવે શરમ ત્યજી દેતું સ્મિત ભાસે,
હતું અભ્રમાં છૂપાયું કયા અવાસે,
આજ વિનવો વિનવો થાક્યો જો મત્તેલી,
કરી હાસ્ય બોલ બોલ કાંઇ ઘેલી.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત.

ચંદા બહાલી તને ઘણા સુજશથી, આજે વધાવું પ્રિયે,
થાતું માનનો સૌખ્યદા રસ ભરી, પ્રીતિ તણાં ચલુને;
પ્યારી કુડલ તાહરું ક્ષય લઈયું, આજે જુલાવે મને,
છોડું કેમ હું પાત્ર આ મુહિતજે, પ્રેમીતણા પ્રમને.

પ્રથમ યાચના.

શાને કોપિત હો કેમલાંગી ?

હાસ તમારો રોષ વિસારો, ગુણ સ્વરૂપ અનુપા,
આકોશ ત્યજી, મમ દોષ ભૂલી, છોડી દે સ્વચ્છ સરિતા,
વચનની પ્રેમ મુહિતા. શાને
બોયોમ ઘટા ઘન ચોર કિશોર ચકોર તણે મન લાવે,

રાયુ' તારા રનેહ મહિં, હું નાયુ' જેમ નચાવે,
રસિકડી ! રોષ ત્યજ દે. શાને૦

રાત્રિ વૌંતે રસ લીની સૂની થઈ કાં મુખ મચકોડે ?
પ્રાર્થુ, અર્જુ, ચરણ તળાસુ', આંસુ ખાળને કોડે,
પ્રિયા ! તું રાચ પ્રમોદે. શાને૦

વિશ્વ દિસે જો શાન્ત, કૃતાન્ત દિસે આ કાળ, રસિકી !
વીલી પડ નહિં, જીવન વેલી તું તો મારી, છળીલી !
પ્રાર્થુછુ' મદને મેલી. શાને૦

ખાલી કેમ વિલંબ કરે, મન મારું ધીર ત્યજ દે,
હે કમલિની રનેહ સજ, તું મુજને શીઘ્ર લજલે,
વીલી નહિં થાતું, લલિતે ! શાને૦

પ્રવલ-પ્રશંસા.

આજ્ઞા. તું જાહુ કેમ ચલાવે ?-પ્રિયા૦

રમ્ય શબ્દ ઝરતા મુખથી કાં ઘેલી બંધ કરાવે,
માથે લયના ડંકા વાગે તે પણ તું વિસરાવે.-પ્રિયા૦
એંચે તુજ લણી કાં મનહરણી ! તેજ અધિક બતાવે,
ભય વિના કાં મધુર રસાળી રામાંચિત કરાવે.-પ્રિયા૦
મહા ભૂપથી ચાલે નહિં તેવું તું તંત્ર ચલાવે,
નયન આપથી પરવશ કાં કર ! કાં મમ સર્વ હૂંટાવે.-પ્રિયા.

રૂપ-પ્રશંસા.

તુજ વર્ણન કોણ કરેરે !

આ દુનિઆના ચિત્રકાર જે કૌશલમાં વખણાણા,
 તે તારી છબી નિરખી ખ્યારી પથ્થર થઈ પછણાણા. તુજ૦
 મયુર વાહની હાથ ધરે વર્ણવવા તુજ રૂપ બહાલી,
 રાત દિવસ શ્રમ વેઠે પણ એ સઘળું પ્રમદે ! ખાલી. તુજ૦
 પ્રથમ ભ્રમણા ઉપમા તારી મળી શકે નહિં કયાંયે,
 વિશ્વ સમસ્ત અપૂર્ણ દિસે પણ તું તો પૂર્ણ જણાયે. તુજ૦
 જેમ ભીમક સુતા દમયંતીનું રૂપ નારદ ગાયે,
 તેમ રમા મંડળમાં વામા બહાલી તું વખણાયે. તુજ૦

વિહાર-પ્રશંસા.

તુજ ચાલ અનુપ વખણાયે.

ગજ ગામિની હંસ ગતિ એ સઘળી વ્યર્થ ગણાયે,
 તુજ માટે મેં સર્વ વિલોક્યું કોઈ ન યોગ્ય જણાયે. તુજ૦
 સર્વ સમૃદ્ધિ અખિલ વિશ્વની અદ્ય અતિ સમન્નું હું,
 એની કિંમત માટે સઘળું શાથી કુદ્ર ગણું હું ? તુજ૦
 પગલે પગલે રત્ન મૂકું પણ કિંમત નવ અંકાયે,
 એવી એ ગતિ કેમ અનુપમ ! મારું ચિત્ત લમાયે. તુજ૦

કૃપા-યાચના.

ધનાશ્રી. કર તું કંઈક કૃપા, રસિલી કરતું કંઈક કૃપા.
 પ્રેમથી તું મુજને ભીંજવી દે, વિસરું દુઃખ બધાં-રસિલી૦
 વર્ષો જતાં આવી રુતુનાં, જાણું સત્ય મળ- રસિલી૦
 તું મુજ જીવન, તું મુજ સઘળું, તું મુજ કામ હૂંધા-રસિલી૦
 હહાવો લેવા દે યૌવનનો, ભૂલું અન્ય ક્ષુધા- રસિલી૦

ગુપ્ત મંત્રનો સંદેશો.

ગજલ મુસાફર આવ જંગલના ભરી આ જામ તું પી જા.
 અયી દીલજાન દર્દોના, ભરી આ જામ તું પી જા.
 જરા દિલને દબાવી, નહિં વદન મચકોડીને જોવું;
 બધી આલમ તણી ફરિયાદથી દિલને બચાવી જા.
 અમર કાયા થશે તારી સીતમગીરી સહી જતાં;
 જહાંગીર એક તું તે નોંધ પોથીમાં લખાવી જા.
 નથી કાંઈ સાર આલમમાં, મળ છે હાલ પીવામાં,
 ખફા થાવું પછી શાને, મળનો બેશ ભજવી જા.
 હજારો આશકોના દર્દ દાખી દઇશ તું એથી,
 મુશિબત હો, તથાપિ જાન છે કુરબાન પીવામાં.
 પરાયે પ્રાણ તજવામાં, પરાયે દુઃખ સહવામાં,
 રહી સજજન ભલાઈ તો દવાઈ આ સખા પી જા.

લખી જાહેરનામાં ને ગણિતો તેમનાં મોટાં,
 પૂરા વિસ્તારથી વર્ણી ખરી નેકી બજાવી જા.
 હૃદયનો ધોધ જ્યાં પડતો ખરા વિશ્વાસથી તેને
 દવાના લેખની યાદી દઇ આ જામ તું પી જા.
 હાતું નીચું અમારું કૂળ જાતે સુધર્યું એથી,
 અરે એ મિત્ર તેથી પ્રેમની આ જામ તું પી જા.

પ્રસંગ વર્ણન.

હરિગતિ જ્યાં કારમી ચીસો પડે ઉંડા તિમિરના ઉદરમાં,
 ઝીણા ઝીણા તણુખા પ્રકાશે અમિના તડ તડ થતા;
 મદમસ્ત પ્રાણીના અવાજો હૃદયને લેલી જતા,
 ત્યાં શાન્ત ધ્વનિઓતો બધા પળ-નિમિષ માંહિ વિસરતા.
 જન કંઈક લાખોની પ્રગાઠ સ્પૃહા તણા કાળે બળે,
 વળી લાગણીના ધોધ તેમાં કોઈપર જઈ ફરો વળે;
 તેથી બચીને ઉંચે તે ખહાર આવે અંતથી,
 પણ કંઈક રંકે અટકતા તહિં જીવન કેરા અંતથી.

સિદ્ધિનો ધ્વનિ.

ધોપાઈ

જગમાં લઈને નર અવતાર,
 કરો નિરંતર શુભ વિચાર;

જેથી પામેા સુખ અભિરામ,
 રહે તમારું અવિચળ નામ,
 દયા ધર્મ એ સહુથી શ્રેષ્ઠ,
 મળે સ્વર્ગ સુઠામ યથેચ્છ;
 બધા જીવોને આપ સમાન,
 ગણી કરો સહુનું કલ્યાણ.
 નિશ્ચિન સત્ય તણો ઉપદેશ,
 કરવો, સુણવો, તજવો દ્વેષ;
 જ્ઞાન હીપકનો થતાં ઉભસ.
 અધિકારનો થાયે નાશ.
 એવાં સંત તણાં શુભ વેણ,
 સુણીને તેનું કર તું ફૂલેણ;
 પાછળ આવે કાળી રાત,
 પલટી જશે દ્રષ્ટિ પાત.

અલિત

જગતની ઘણી વ્યાધિઓ થકી,
 ભૂલી ગયો અરે સત્ય જે ગતિ;
 ધનિક પાસ તું જૂઠું ઉચર્યો,
 ધન તણી ક્ષુધા ના ભૂલી શક્યો.
 જગતમાં મહા કલેશ મૂળ એ,
 નિજ મુતો મહિં વૈર-શૂળ એ,

તવ પૂઠે અરે નાચતો ફરે,
 વચન સંતના કાન ના ધરે.
 ધરમ કર્મને ઢાંગ તું કહે,
 વિનય વાત ના ચિત્તમાં લહે;
 મધુર વેણ તું બોલીને અરે,
 સુહૃદની કહિ સમૃદ્ધિ હરે.
 ભય થકી બહુ તું છળી મરે,
 નીતિ મહિં ઘણી બીક તું ગણે;
 દિન ગયા તણી માળ તું જપે,
 કરીશ કામ આ લાલ શું થશે ?
 ઇતર અર્થને નિત્ય ચૂકતો,
 પુનિત પંથને અંધ ભૂલતો;
 રિપુ જનો તણું વૈર ના ભૂલે,
 મન અતિ ખૂરી આશમાં ઝૂલે.
 વિકટ માર્ગમાં ક્રોધ ના ત્યજે,
 કર ક્ષમા તણું શસ્ત્ર ના સજે;
 અખિલ વિશ્વના મોહમાં રમે,
 અહહ ! તે થકી દીન તું ભમે.

વિભાગ ત્રીજો.

ઉત્તરાવસ્થા.

પડતી નિશા.

સરો જતો હાથથી લબ્ય માર્ગ,
 થઇ જતું સૂર્યનું તેજ અસ્ત;
 ઉડી જતી પ્રવૃત્તિ ચિત્ત ડેરી,
 વહી જતાં વાહનો કાર્ય મેલી.
 શિતજતા ઔણ્યતાથી વિદારે,
 રુતુ પ્રતિ સુખ એ ક્યાં વિચારે;
 વિભવમાં મત્ત થઇ ઇષ્ટ ધારે,
 વૌત્તી જતાં વર્ષના દિલ ભાળે.
 પ્રભુપદે સુખ એવું સબલે,
 પલકના સ્વપ્નમાં એજ ભાવે;
 નિશિચરો પાંખ પ્રીતે પ્રસારે,
 મનુજના ચિત્તમાં ખંત પ્રેરે.
 તદ્દપિના વાસના દગ્ધ થાતી,
 વિષય આમોહ માંહિ જણાતી.
 અગમના સારને તુચ્છકારે,

પ્રિયતમા સ્વર્ગ વિમાન ધારે,
 ઇતર ત્યાં સત્ત્વ શોધે મથેલા,
 અહિં ખધા દિન સ્થિતિ ધરેલા,
 રજનીના રાજ્યના ભૂપ ધારી,
 મચી રહે ભોગમાં સૌ વિસારી.
 મદનના અશ્વ આરુઠ થાતા,
 સુખ ખરું આંહિ શું ? હે વિધાતા !

શાર્દૂલ વિક્રીડિત.

અશ્વ પૂર્ણ નયન થતાં ભૂત દશા જોવી રહી ભાગ્યને,
 ધૂળે કાય ઉડી ગઈ તરલતા, શક્તિ ગઈ ત્યાગીને,
 આ તારો ખરી કયાં જતો શરીરનો, શોભા વિનાનો કરી,
 આખી સૃષ્ટિ વિલોકશે મુજ ભણી, કાન્તિ ત્વચાની ગઈ.
 બહાતું વહાણું ખીબ ધણા સુવકનું, રાત્રિ ગણી શ્રાપતો,
 ભોગે સૂર્ય અરે ! અરે ! ભય ભર્યો, એ કારમો ભાસતો;
 પ્રેમે વાણી કવી રહ્યા જશ ભરી, ‘ ખીલી રહી સૌ દિક્ષા,
 ઉઠી ભાગ્ય સુખન્ધુ તું ધીરધરી, આ વિશ્વના રાજ્યમાં.’

સ્થિતિ.

ગજલ. ગઈરે ! ઉડી ગઈરે ! ઉડી એ મોહિની ગઈરે ઉડી,
 રે ! માધુરી એ દિવસની ગઈરે ! અરેરે !! શું ઉડી ?

ઉદ્દાસ સઘળો પંખીનો ને રસિકતા ઉડી ગઈ,
 સઘળા પદાર્થો માંહિથી શું મોહિની, ગઈરે ! ઉડી ?
 સહુ મિત્ર મારા કયાં ગયા ? સહુ સ્નેહી ત્યજીને કયાં ગયા ?
 રહી કોઇની સંગત નહિં એ સંગતી ગઈ કયાં ઉડી ?
 ઓ વિશ્વના ઉદાર ! મારા ચક્ષુને દેખાડને—
 આ વિશ્વ સૌ, ગઈ સ્થિતિમાં તમ શક્તિ પણ શું ગઈ ઉડી ?
 સ્વમા વિષે હું નાદ ગેળી સાંભળીને ચમકતો,
 હું કાંઈ ભૂલ્યો એમ થાતું, સ્મરણ શક્તિ ગઈ ઉડી.
 કોઈ જાસુસો આવી મને સંબોધતા છુપી રીતે,
 પણ જાસુસોની વાતનાં તત્ત્વો જતાં પળમાં ઉડી.
 જ્યમ કાળ-રાત્રિમાં ચમકતા દીપ રક્ષક કર વિષે,
 ત્યમ કઈક ચમકયા પણ પ્રકાશ ગયો બધો પળમાં ઉડી.
 વાયુ તણી લહરી વડે બહુ વૃક્ષ ખંતે નમી જતાં,—
 તો અચળ રહેતાં, પણ બધી મારી કૃતિ જાશે ઉડી.
 પડધા પડેછે હૃદયના આકાશના ઉપર ખૂણે,
 એ સાંભળી શકતો નહિં શું શ્રવણ શક્તિ ગઈ ઉડી.

*

*

*

ખરે આ સ્વાર્થના સ્વાદે રહ્યો બાળ મમતમાં હું.
 રહ્યો નહિ દૂર નિરસ એ પ્રબોધોમાંથી પામર હું.
 ઠહુંછું હુંજ મૃગજળએ, ઠહુંછું રંગ વાદળના.

પ્રબોધ્યા પ્રાણી એ રીતે, પ્રબોધ્યો તેન તુજને શું ?
 હવે લાગે કૃતજ્ઞો હું, કહે ખીજા કૃતચી તું.
 થયું છે એમ હા ! તેથી બગાડયું જ્ઞાન અંતરનું.
 કહિં મેં દુઃખને લીધે પ્રભુપદ ડોક ઝૂકાવી,
 કહિં મેં દ્રવ્યના મદથી ભૂંડીને બુદ્ધિ ભૂલાવી.
 કહિં મેં શાન્તિમાં આ કાળ લહરી શાન્ત વીતાવી,
 અહ્ અહા ! એમ કરતાં જાંદગી આ મધ્યમાં આવી.
 હવે તો હું ગુન્થાયોછું, વિચારું સર્વ વિસારું,
 પ્રભુના માર્ગમાં જઇને પછી સહુ શેષને ધારું.
 વિકળ કાન્તિ, સકળ જ્ઞાન્તિ વિમળ તેજે મળી જશે,
 રહીને એક તત્ત્વે ભક્તિ અમૃત પ્રેમ પીવાશે.
 ઘડીમાં દીપ ખૂંડશે ફરી વળશે યમો ત્યારે,
 હરી જશે પછી જાગી જગાવીશ શું, અરે પ્યારે !
 થશે આ હાલ એવા મૂઠ વઢ નહિં વ્યર્થ મારું છે,
 સુગુણે કૃત્ય પ્રકટી રાખ્ય બચવા એક બારું છે.

સિદ્ધિનો ઉદ્ઘોષ (જીજ્ઞાસુને)
 શાન્તિનું સ્થલ

આ સૃષ્ટિ કેરું દિવ્ય તેજ તું કંઈક આંખે આંજને.
વ્યહવારની જ'ભળમાં તે' વિશ્વ ચિતર્યું આ બધું,
તે આકૃતિના એ અલંકારો નથી સાચું કહું.

તે' સાંભળ્યા વનવાસી જનના ગાન કદિ આ હૃદયમાં,
વળી સાંભળ્યા ખડીકણ હરિણો ભય થકી ચાલ્યા જતા.
છે યાદ ગઈ રાત્રિ તણું જ્યાં પાણી સઘળું જઈ પડે,
નિજ સ્થાનમાં બેઠેલા થકી એ પ્રેમ શબ્દો જે કરે.

તરુવર તણા ખખડાટ કે એ રમ્ય સરિતા ગાનમાં,
જોયું હતું સંભાળ શું સંકેત હૃદયે આણુમા.

ત્યાંથી ગયો વાયુ તણા વિમાનપર તું હીંચતો,
સૃષ્ટિ તરંગોને મનસ્વી માર્ગમાં દોરી જતો.

વળી પુણ્ય ગિરિપર ગૂંજરેલા દિવસો સંભાળને.
તે સંતના આશિર્વચનો કંઈક હૃદયે આણુને.

કયા ભાવથી તારું હૃદય બધું શિષ્યતામય થઈ જતું.
હે મિત્ર ! એનું સત્ય તત્ત્વ ભૂલી ગયો પ્રતિદિન તું.
એ સ્થાનમાં ઉભા રહી લાધ્યું હતું તુજને કંઈ ?

કઈ આશથી તારા હૃદયમાં વ્યગ્રતા વ્યાપી રહી ?
કઈ કામના કીધી હતી, કઈ કામના પ્રતિઠળી ગયો,
છે યાદ તુજને કાંઈ એ પરિણામ શુભ પ્રસંગનો ?
જે કાર્ય કીધું તેહનું ફળ તેજ વખતે યાચ તું,

એમાં જણાયો છે અતિક્રમ ? શીઘ્ર એમન ધાર તું.
 જે કાર્યમાં મોટી ફતેહો પ્રેમથી માની લીધી,
 તે તણખલાની તુલ્ય આજે લાગશે તુજને બધી.
 નહિં શાન્તિ વાસો ત્યાં કરે, નથી શાંતિનું સ્થળ તે કંઈ,
 આ જગતની સિદ્ધિ બધી તેની દયા આણી રહી.
 છે એર સરજ્યું ત્યાંજ અમૃત માર્ગિઓ વસતા હશે,
 નહિંતો જગતના પ્રાણી સઘળા કેમ દુઃખથી ઉગરશે ?

વસંત તિલકા ત્યારે કહો જગતમાં સ્થળ શાન્તિનું કયાં ?
 દુઃખી તણા દિલ વિષે સુખવાસ છે કયાં ?
 ક્યારે બધા નિજ પ્રતાપ નીહાળનારા ?
 ને એ પવિત્ર અલિલાષ ભૂતી જનારા ?
 સાચે નથી વિબુધ કેરું અસત્ય કહેવું,
 ભણ્યા છતાં ભવનમાં લમીં નિત્ય ભવું.
 તું સંતના વચન ચિત્ત ઉતાર પ્યારા,
 એ છે બધા ભવન માર્ગ ઉઘાડનારા.
 જે જે જનો મન મહિં ન વિકાર પામે,
 સાધેછ ઇષ્ટ મન નિગ્રહના પ્રયોગે,
 તેનું ઉડી જતું સદા લુપ્તત્વ શીઘ્ર,
 જંભળમાં લયપંદ્યો પણ નિરપૃહીએ.
 જેવી રીતે કમળ પત્રનું બિંદુ ભમ્યું,

વિકાર એ કદિ ન લેશ દિલે ધરેજો.
 સૃષ્ટિ પિતાનું શુભ ધ્યાન ધરી શકાયે,
 શાન્તિનું સ્થાન વદ કેમ ન મેળવાયે ?

શેષ.

ભાવના કેમ પ્રદીપ્ત થાય ?

યાદશા ભાવના તાદશા સિદ્ધિર્જાયતે.

પરજ કરો જન કારજ જેવાં, મળે ફળ તેમ તેવાં.
 હૈયા ફૂટાનું હૈયું વશ રહે નહિં ચાલતા સાથ ભમાય,
 ગાળ તણો વરસાદ સુણીને ગાળ દેતો બહુ જાય,
 જાણે નહિં મરમ એનો, વધે નહિં વંશ તેનો.
 લોકમહિં બહુ આખરુ મોટી લાખપતિની ગણાય,
 લાખ મટીને કાખની થાતાં, ધનનો મદ હણાય,
 અરે જન એવાં અંધા, કરેછે કેવા ધંધા.
 મારી મારી ધન લેળું કર્યું હજુ લૂંટતો રંકને જાય,
 આગ લાગી બળી જાય તેવામાં પાપીઓ એમ રીખાય,
 જુઓ કળી કાળની કેલી, સાચાનો એક છે ખેલી.
 ઢારુ તણા બચસનીને ઢારુ વિના ન ચેન જણાય,
 ચાલતાં મ્હાલતાં મુરખ વેનમાં ખાડ વિષે અંપલાય,

તથાપિ મૂઠ ન જાણે, અંતરમાં સુખ પ્રમાણે.
 સાંજ પડ્યે જે ફૂલ ખીલ્યું તે માન મૂકી કરમાય,
 કામ ન આવ્યું કોઈ જનોને, પગતળે કચરાય,
 દેશો તો પામશો તેવું, ઘઘા જગના જન એવું.
 દુકાનદાર જો માલ દેવામાં દગો કરીદે લગાર,
 પાછ કમાતાં ગ્રાહક ખૂએ રોજનું ખાત્રી ગમાર,
 જુએ જન દેખીતી ફૂલાણી, નથી સમતા સમાણી.
 ઉઘતા સિંહને મારી દીઓ પણ જંગતાને ન મરાય,
 જંગતા સાથે જુદ કરોતો જગમાં ગાન ગવાય,
 પ્રતીતિની એ નિશાની, ખુલ્લા દિલથી પ્રમાણી.
 ખાવળ વાવીને આંખા તણા ફળની કેમ થાયે આશ,
 કેસર કેસુડામાંથી મળે નહિ, પાણો કરે ન પ્રકાશ,
 લાયકી લાયક પામે, દૂધથી ન ખરફ જામે.
 સાદ કરો કોઈ ઝાડી મહિં જઈ ગાળ કિંવા અપવાદ,
 ઉત્તરમાં તે સાદ સુણો અટકાવી શકાય ન નાદ,
 રોકાય ન પૂરનાં પાણી, અનુલવની એંધાણી.
 શ્વાનને અજનો આસ દેતાં થાય ખરીદી લીધેલો દાસ,
 પેટ માટે બધું થાય છે, પેટ જો કરે છે અંગનું કાજ,
 પરસ્પર પ્રીતિઓ લાગી, નીતિથી લેછે માગી.
 હાથ ઘાલે જઈ આગ વિષે જાણે હાખવું છું ચતુરાઈ,
 બળી જાયે અંગ આપણું એમાં કરે શું જુએ જે ભાઈ,

કમાણા એક કમાણી, મુરખમાં પહેલ ગણાણી.
હામ ધરી યોગ ધાર્યો તથાપિ યોગન બેશ પળાય,
હાય પડે તેની એવી હજારો. નરકમાં કચવાય,
બુઝો જન એવા નકારા, જ'બળી એથી સારા,
કાર્ય કરો સૌ એવાં પ્રતાપી દિલ ન કોઈ દુઃખાય,
વેશ ભજવો માનવી એવો, પારકાનું ભલુ થાય,
લીઓને ભવ સુધારી, ચતુર તમે નરનારી.
પાણીની ઉપર કાપ મૂકો પણ પાણીના ભાગ ન થાય,
અવિનાશીની એક કળા એવી, કોઈ થકી ન છેદાય,
કરે પરલોકમાં સારું, હશે જેને પ્રાણુથી ખ્યારું.
અધિકારી જનને સહુ મોટો કહીને કરે સલામ,
બુદ્ધિવાળાને તે માન મળે નહિં હોદ્દાના બધા ગુલામ,
ચેતીને તેથી આલો, સંભાળી કાળ કાળો.
યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કામ લેવું કળ બળથી પાર પમાય,
હીરાની જાત જૂદે જૂદે નામે સહુ સ્થળે વખણાય,
સુશોભિત નાગ ન રહેતો, ડંખીને જીવ લેતો.

શાર્દૂલ જેથી માનવ મંડળે અનુદિને, સાચી નીતિ સંચરે,*

* સત્ય કહેનારા મને ધણા મળ્યા; પણ તે પ્રમાણે વર્તનારને
માટે હું ભવિષ્યની રાહ જોઉં છું. જેઓ મને મળ્યા, તેઓતો સત્યને
યાદ કરનાર હતા, પણ એ અખૂટ ખજાનાને વાપરનાર કોઈ ન હતા.

તેતું વર્ણન હો સખા ! દુઃખ સહી, તારા જનો અંતરે;
આશા આકૂર કાળને કચડતી, પ્રાણી બહુ લે હરી,
પ્રારંભે મહ છોડજે વસુ વિષે, લેજે પ્રતિજ્ઞા ખરી.

પ્રેમ ભક્તિ

હારિગીત. મૃદુ ભસ્મથી વિખરાઇ જાતું વિશ્વ આ અંજલિ મહિ,
ઝીણા ઝીણારવ સરિતના ઉન્માદ કરતા કંઈ કંઈ.
આ વાધતી રાત્રિ પ્રિયે પરિચારિકા સહ ઓપતી,
ત્યમ જીવનના જીવન રૂપે મમ હૃદયમાં તું સ્ફુરતી.
કંઈ વિશ્વતું ખેંચાણુ કે કોઈ અજબ શર આવી પડયું,
જડ ચર પદાર્થે તત્ત્વ રૂપે તેજ તુજ વ્યાપી રહ્યું.
દ્રષ્ટિ ક્ષિતિજમાં ઉભય પડ જોડયા નિરંકુશ ભાવથી,
રસ્તે સતત સદ્ભાવથી સુખ દુઃખ કરે ગુલાવતી.
ભણવા તણી આશા હતી શિખરે બહુ અભ્યાસથી,
જે ભણવાને હૃદય ઇચ્છે ભણ્યું તે પ્રતિભાસથી;
સુમ્મન્ધ તારો સાંપડ્યો જપું મંત્ર કર માળાધરી,
તુ ઇષ્ટ, તું મમશિષ્ટ, છોઉદિષ્ટ જાઉં ન વિસરી.
ઠહેતી જીવાની વ્યાઘ્રની દ્રષ્ટિ ચૂંકાવી શોષથી;
વિસરી જતા પ્રકુલિત કુસુમો જે ખર્ચા પ્રતિરોધથી,
વર્ગી વિસરતાં પણ આત્મ જનજેની પ્રસાદી ભાગ્યથી,
નવ મૂકતાં મૂકાય તારું નામ આ જીવંદા થકી.

સિદ્ધિનો આદેશ

ગજ્જલ. ગુમાવે જીંદગી ખાલી વિચારોમાં કહેશાને ?
 ગુમાવે શેષ દિનો જે રહ્યા તે વ્યર્થ તું શાને ?
 જશે ત્યારે બધાં આ ફૂલ ખીલ્યાં તે ખરી પડશે,
 વહેતાં આંસુના ટીપાં હૃદયથી ના નોંચોવાશે.
 બધું આ દ્રવ્ય ને તું જે હતાં તે ના હતાં થાશે,
 અમર પંથી ગણી બેઠો કહેને કેમ સચવાશે ?
 રહ્યો તું લોગમાં રાચી ગણી ત્યાં સુખની હસ્તિ,
 સ્મશાને તું જઈને જો પડ્યાં છે કેટલાં અસ્થિ.
 અરે તે દુનિઆના લોગ લોગવતા અહિં સૂતા,
 ભૂલેલા પંથીને આશિષ દઈને આંસુઓ લેહોતાં.
 બધું આવું નીહાળે તું, નીહાળીને ન જાણે તું,
 જણાવી વાત તો પાછી નિરાશામાં પ્રમાણે તું.
 અરે થાશે બધું તારા થકી, છે શક્ય તારામાં,
 ત્યજી દે લોગ ને તું જો થતું શું શું વધારામાં.
 વહી જતાં ન જાણે જાણશે તે ઝાંઝવાં લેહોતાં,
 દિસે છે સ્વર્ગનાં સુખો પ્રતિબિંબો પ્રતિ જોતાં.
 તજી શૂંક આ લોગો નહિં કાંઈ વળે એમાં,
 ગુમાવે જીંદગી ખાલી અરેરે વ્યર્થ તું તેમાં.

શિખરિણી લખી યાદી એવી, મરણ વશ જે જે થઇ સૂતા,
જહું તેના માર્ગે, રવીં કિરણ આ સૌ સૂચવતાં.
મહા વેગે છૂટી, અભૂત શર છાતી વીંધી જતાં,
છતાં કાન્તિ રક્ષે, અમરપણું એનું પ્રલયમાં.

ગજલ નિખાલસ જીંદગી વહાલી હશે સૌને હૃદય પ્યારા,
છતાં આશા તણા વેગે પડે છે કૃત્યના પાસા.
ફરે આ ચક્ર સૃષ્ટિનાં મહિં શાન્તિ ન હોમી દે,
જરાવસ્થા તણા ભોગી ચહે શું જો અલિલાષા ?
અણુયને શ્વાસનાં રૂપો હતાં બહુ ઐક્ય ભાવોમાં,
થતો નહિં તેહનો ક્ષય તો, ધરી કાં આવી આ આશા ?
પ્રસાદો જેહ ભાવે તે કરે કાં તુચ્છ હાથેથી ?
હતાં જે ગાઢ પ્યારાં ત્યાં ધરે કાં વ્યથ નિસાશા ?
હશે જ્યાં શ્રેષ્ઠ ગુણો ત્યાં ન જોયું ધારી ધારીને,
ગયા છે હાથથી માર્ગો સુખોને તેં ન ત્યાં જાણ્યા.
સ્મશાને ભસ્મ જ્યાં ઉડે મતિના લેશ ત્યાં રકુરી,
જહાંગીરી-ફકીરીમાં ભમીને ભેદ તેં ભાળ્યા.
લલાટો આર્યનાં જો છે લખેલાં પૂર્વ કાળેથી,
પ્રથમતો કીર્તિ અપકીર્તિ થકી છે સર્વ પડછાયા.
જીવનની આરસી છે શોભિતા એ સૌ અલંકારે,
વિમળ સુતત્વ લેખોથી પડે છે મુક્તિની છાયા.

*શ્રદ્ધાથી લોગ્ય છે તે સાથે જો સત્સંગની શુચી,
 પ્રમાદો સૌ બળી વિલુપ્ત થાતી લેહની માયા.
 સ્પુરે છે ભાવના આવી, છતાં ના લોગી તેનો તું,
 વિજય પામે ખૂરી આશા? સ્થિતિ આ તેહની જાયા ?
 નથી છૂટી જવાતું છૂટવાને ઈચ્છતાં આજે,
 જીવન જીએ ભલે સૌ સેવ્ય, કિન્તુ એ ખૂરી આશા !
 ગયા લાખો અને જાશે જીવન પર આંસુઓ ઢાળી,
 છતાં રહેશે મનુજેના હૃદયમાંહિ ખૂરી આશા.

યોગીના લક્ષણ.^૧

શાર્દૂલ કોપાદિ રિપુઓ હણ્યા પ્રસરતા વિવેકના વજ્રથી,
 જેણે યોગનો સિદ્ધિથી વધ કર્યો આ મોહના વૃક્ષનો;
 બાંધ્યો પ્રૌઢ અનંગને નિયમના સિદ્ધિ રૂપી મંત્રથી,
 તેવા મોક્ષ સુઅર્થી યોગી જનને નામી રહી ચિત્તથી.

* શ્રદ્ધાથી સ્વધર્મને અનુસરાય, તો તે પણ મુક્તિ દર્શક છે.
 તેથી 'હૃદેવાયુ' છે,

સ્વધર્મે નિઘનં શ્રેયઃ પરધર્મે ભયાવહઃ । શ્રી ગીતા.

૧ આ બધા છંદો પદ્માનંદ કૃત વૈરાગ્ય શતકમાંના કેટલા એક
 શ્લોકોના અનુવાદરૂપે છે.

શિશિરિણી ગણી દેત્યા પેઠે, અતુલ પ્રીતિ વાળી નિજ પ્રિયા,
 ત્યજી બહાલી લક્ષ્મિ, સમજી સરપિણી સમ કૌંયા;
 અને ચિત્રો ગોગો થકી મન હરે તે ગૃહ બળે-
 તજ્યાં, એ નિઃસંગી વર વિજય પામે ક્ષિતિ તલે.

ગીતિ પરનિંદાને ત્યજીને, વિરક્ત જે પરનારી પરધનમાં,
 એવા એ મહા પુરુષો, વિજય પ્રવર્તાવે આ ઉપવનમાં.

इन्द्रविजय

જે નરમાં અપમાન અને નિજ ગાન થતાં સ્પુરતી સમપ્રીતિ,
 જે નરને ખુશખોઈ અને દુરગંધ વિષે રહી એક પ્રતીતિ;
 લેશ ખુશી નહિ નાર વિષે મૃત સ્થાન વિલોકીન દ્રેષની રીતિ,
 એ નર યોગ તણા સુપતિ જયવાન થજો સજવા દ્રઢ નીતિ.

હરિગીત ભંડાર રૂપ લાવણ્યનો જાણે કળા કુળ જે ઠરી,
 લચ્છી પુષ્ટ ઉંચા સ્તન થકી ગતિ મંદ મંદ કરે ખરી;
 સુંદર ખીલેલી યૌવના, પાતાળ કન્યા સુન્દરી,
 તજી જે નરે દીધી કરે કંદર્પ શું તેને જરી.

જે વેલની કાન્તિ લીલી શૃંગાર રૂપ અમૃતથકી,
 વંકોક્તિના પર્ણા ધરી અલિલાષ પુષ્પે ખીલતી;
 તે વેલને જેણે દહી વ્રતનો પ્રબળ અગ્નિ ગ્રહી,
 તે ઉપરે રતિનો પતિ જહુ રોષથી શું લે સ્પૃહી,

શાર્દૂલ જોતો તું ખગને ક્ષિતિ સહુ સ્થળે, હસ્તિ સમી ચાલતી,
 ખ્યારી તે અહિંને તહિં જહિં સૂધી કંઠર્પની મોહિની;
 એવો શું લીન તું થયો વ્રત વિષે, આજે નથી ભાળતો—
 સામું તે યુવતી પ્રતિ કંઠ અરે, ત્યાગી ખરો શિષ્ય તું !
 યોગીના ચિતમાં સદા સુહૃદને પિશુન તેતે ખરે,
 ભોગોમાં નહિં લુપ્તને તપ વિષે સંકોચના સંચરે;
 રાજ છે નહિં રત્નમાં ત્યજી દીધો પાપાણુમાં દ્રેષને,
 એ યોગી જન ભૂષણો ચિત ધર્યે ટાળો બધા કલેશને.
 રાતાંને વિસતીર્ણ લોચન થકી ઉન્માદ કારી સ્ત્રીઓ,
 ફેંકે બાણ કટાક્ષનાં બહુ બહુ આકોશ દિલે ધરી;
 કિન્તુ વજ્ર સમી સુઢાલ વિનયની, જેથી સમે કામની
 લીલા, તે કરતી જહિં પરિક્રમા, શું ત્યાં કરે બાણુતે ?

एक पत्र.

ગજલ^૧ તન્મય બની હું પ્રકૃતિમાં નાવ વહેતું મૂકું છું,
 સૌ દેષી જનની દ્રષ્ટિ બાંધી મત્ત થઇને જાઉં છું;
 નહિં કોઇ પાછળ આવજો, નહિં દ્રષ્ટિપાતો નાંખજો,
 હું કોણને હું ક્યાં જતો ? એ અંતરે ના લાવજો.
 આ માર્ગે બહુ ભય ભર્યો, લાગે જનો જે ત્યાં ગયા,

તે દિવ્ય ઇચ્છા રાખતા આજે નથી પાછા રૂંધ્યા;
 વિશ્રામ સ્થાનો તેહનાં જોવા મને આશા ઘણી,
 તો આજ મારી પ્રકૃતિ એ માર્ગમાં તન્મય બની.
 નહિં શોચજો ! નહિં દીર્ઘ નિશ્વાસો હૃદયમાં પાડજો !
 જો પ્રેમનાં આંસુ ઝરે તો શૂન્ય લાવે ખાળજો !
 એ આંસુઓ લહોવા ન દેજો કોઈ બીજા પ્રાણીને,
 રોવું લલે એથી અરે એ કૂર પ્રાણી ભાળીને.
 આ વિશ્વના સૌ દૃશ્ય લાવોમાં છુપાયું દુઃખ એ,
 સૌ પ્રેમમાં અવધિ કરે પણ ત્યાં ન સાચું સુખ છે;
 છે જે વધાઈ જન્મમાં, છે તે વધાઈ મરણમાં,
 જો જીવન આ જોડાઈ જાયે પરમ સુખના શરણમાં.
 મમ માર્ગને કાંઠે છવાયાં ઝાડ ફેરાં ઝુંડ આ,
 તે મધ્યમાં કાળી કિનારી યુક્ત દિસે કુંડ આ;
 તે કુંડથી હું કમ્પું છું, તે જોઈને મનમાં બળું,
 આજે પ્રયાસે મમ થઈ હું કેમ તે બાળુ વળું ?
 જો ઉછરતી વૃત્તિ જશે સપડાઈ આવા પાશમાં,
 તો જગતનો આ ભાર સઘળો દાખશે વિશ્વાસમાં;
 ગિરિશૃંગ સમ ઉભરાઈ ઉછળી જે મળે આ તંત્રમાં,
 તે સર્વ જળનું પ્રબળ થાશે લુપ્ત મારા મંત્રમાં.
 એ શાન્ત જળની આહુતિ આપીશ મારા કર્મને,
 વધતું જવું તે ભાગ્યમાં રુચું પ્રતાપી ધર્મને;

જો સ્મરણ મારું યત્ન કરતાં પણ હૃદય આવી ઠરે,
 તો જઘ ઉભા રૂઢેજો નદીને તીર જ્યાં નીર ઉછળે.
 શ્રદ્ધાંજલિ અર્પીં મને ત્યાં દિવ્ય વસ્તુ નાંખજો,
 પણ ઉત્તરોની આજ કોટી લાસથી ના રાખજો;
 હું મસ્તછું મુજ ગાનમાં, હું મસ્તછું આ તાનમાં,
 સુખ દુઃખ એ સૌ સ્વપ્ન ધારી જઘ વસું આ લાનમાં.
 આ સ્નેહીઓ ! આ દ્રેષીઓ ! હું છેતરીને જાઉં છું,
 પ્રીતિ તમારી છોડોને હું એક માર્ગોં થાઉં છું,
 એ અંધકાર કહો લલે પણ કેમ એ રુચે મને ?
 તે અંધકારે તો જુઓ બાંધ્યુ તમારા વિશ્વને.

નિરાશાના સેવકો.

ગજલ અમે આકાશના સ્વારો બહુ મસ્તાન થઈ મહાલી;
 અમે આકાશના ભેદો કહી દિલદાર દે તાળી.
 જતા જીવો તણી યાદી હૃદયમાં રાખીને ફરીએ,
 જતા જીવો તણા પાપો સુણીને મસ્ત વિચરીએ.
 મહાભૂતો તણાં માપો પલકમાં પૂછતાં લણીએ,
 તરી જાવા તણા માર્ગોં ખરા દિલથી નહિં કહીએ.
 કશ્નમાંહિ સૂતા જે જે સૂરાને મૂર્ખ કળવાળા,
 લલાટો ફાડીને તેના વૃથા લેજો લખી છાના.

મરેલાને ઉઠાવીશું, કહીને સંપત્તિ હરીએ,
 ભલે એ હાથ માલિકને દિલાસે પેટને ભરીએ.
 ભગાવી દોસ્ત, ને ઘરનાર મિલકત સૌ ત્યજીવીને,
 પૂરી આશા દિલે આપી, પછી ખેંચે ખુવારીને.
 ઘણાને ઇશ્કમાં ચક્રચૂર બનાવીને અમે રાચી,
 અમારી તો મજા એવી રજાતો જીવથી કરીએ.
 મીઠી આવી રમતના ખેલ જોશો ક્યાં કહો ખ્યારા?
 અમારું કર્મ એવું છે ગમે નહિંતો રહો ન્યારા.
 કટારો ખેમસશું ધામાં ભરુસે જો કદિ આગ્યા,
 અમારા આ હૃદયમાં લોહના સળીઆ અમે સ્થાપ્યા.
 અમારી ઓળખાણોની પ્રતીતિ અન્ય શું વહીએ,
 નિરાશાના અમે દાસો મજામાં મસ્ત થઈ રહીએ.

આપત્તિનું ઔષધ.

ઈલાહ શું શોચ કરે મન ચમકી !

ભવિષ્ય કેમ ભગાઈ શકે જાણું ક્યાં પળમાં સટકી ?
 આ સાગર ખેંચી લાવેછે નૂતન પાણીની ભરતી,
 લઈ જાયે એ ફરજ પરાયણ, દોષ નહિ કર ધરતી. શું
 રામ સરીખા મહા પુરુષો રહ્યા નહિં સ્થિરતાથી,
 ભૂષણ રૂપ પણ પૃથ્વી ચક્રના સ્થિર નથી પ્રભુતાથી. શું

મરુત સુત જેણે દ્રોણાદ્રિ રાખ્યો કરમાં પકડી,
 તિમિર થાતાં શેષ દશાનું ગયા પલકમાં ઉપડી. શું
 કર્મ પરાયણ સર્વ વ્યક્તિઓ કર્મ જીવનને દમતું,
 શોચ થકી શું વળશે પ્યારા થાય પ્રભુને ગમતું. શું

સંત પુરુષો.

ક્યાં મળે ! હોજી, સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.
 અંધકાર ત્યાં પ્રકાશ કેરું કિરણ હૃદય આ લાજેજી,
 જ્યાં મહાસાગર ગર્જન કરતો ત્યાં શાન્તિ નીહાજે;
 સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.
 દુશ્મન જનમાં સ્નેહ લાવનો અંકુર કંઈકી પીછાણેજી,
 મ્હોટા મ્હોટાના મનમાંહિ કુદ્ર વાસના જાણે;
 સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.
 જગત્-જનો જ્યાં પ્રકાશ કરતા ત્યાં અંધારું નિરજેજી,
 નદી કિનારે રેતી માંહિ કંચન ગુણને પરફે;
 સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.
 હૃદય-યાતના ઉભી થાય ત્યાં જન હિત દિલમાં આણેજી.
 પરમારથમાં સૃષ્ટિ વિશામો બહાલપ આણી પ્રમાણે,
 સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.

આવા સંતો ક્યાં મળશે જે હૃદય કમળ વિકસાવેજી,
પ્રખર તાપ આ શ્રીષ્ઠ તણો ત્યાં શાન્તિદાન અપાવે,
સંતો ક્યાં મળે ! હોજી.

કૂરતા.

મજ્જલ. અરે એ જાળને આજે અલાગી મારતો કાંતું !
વિરહ અગ્નિ શમાવે તો શમાવે કાં નહિ આતું !
અમર આશા તણા માર્ગે સનમ આવી ઉભી આ જો !
પ્રથમ દેદાર તેનો જોઈ આવો કૂર બનજો તું.
જળમ તારા રુઆયા આ નથી, પીડાય છે હાથે,
છતાં આ અશ્રુમને ખાલી સ્વયં ભાવે ભમાવે તું.
ગઈ માશુક, ગઈ ભક્તિ, ગઈ યાદી ઉડી દિલગી;
અરે સાચું હતું તેને ઝડર કાં પીવડાવે તું ?
બધા આ ઝાડ પાનોમાં લગ્યા માશુકના લેખો,
કઈકે સાધીયા જોગો છતાં જાગી ન જોતો તું.
કશ્ન પહેર્યા ઘણાંજો એ અમર લેખો લખાવીને,
સૂતા છે ઘોર નિદ્રામાં ન જોતો તેહને કંઈ તું.
બધું ભાવ્યું ન ભાવ્યું એમ આજે દોર બદલે તું,
જોડા આ પ્રકૃતિના વાદનો ઘા કાં ઉપાડે તું.
અરે કાગી ! ન મરશે એ થશે અદૃશ્ય નજરેથી,

નયનમાં મોહનો પડેલો પડી જતાં ન જોશે તું.
 પછી આ દુનિયાને જોઈ કે ના જોઈ તેથી શું ?
 પ્રજાની પ્રીતિને પ્રીછી ન પ્રીછી થાય તેથી શું ?
 ધુજાવે મૃત્યુ ને આ કાળ માથે કાળ ભરતો રહે,
 અરે એ જાળને મારી સૂજે આ હાથથી શું તું ?

*

*

*

સંભાળો આ વચન આજ રમરું ભૂતાદિ,
 પૂર્વાપરે નવ ગણેલ થયો શું વ્યાધિ ?
 આંસુ ભરાય નવ જોઈ શકાય સૃષ્ટિ,
 એ સૃષ્ટિથી રુદન શ્રેષ્ઠ દિસે પ્રવૃત્તિ.

અમે.

ગદગલ અમે તો આજ પરવાર્યા બધી વ્યાધિ ત્યજી ચાલ્યા;
 અમે આ હાથ ખંખેર્યા, પછી નિશ્વાસ આ શાના ?
 અમે આકાશની સહેલે અજબ રંગી બની ચાલ્યા,
 અહિંની પ્રેમ વસ્તુઓ ત્યજી ત્યાં શોધવા ચાલ્યા.
 જગતના ખેલને ફેંદો બધા છોડી અમે ચાલ્યા,
 અમે તો સ્વાર્થ દુનિયાપાર આજે શોધવા ચાલ્યા.
 અમને ખોદે છેના હસનો તો કાં તમે શોચો,
 વસીલો છે અમારો ત્યાં અમે અલમસ્ત થઈ ચાલ્યા.

ખુશી રહેશું ન જેથી છો ખુશી આ દુનિયામાં સૌ,
 તમે જોયું નથી તેને અમે જોવા હવે ચાલ્યા.
 શ્મશાનોમાં ચમકતી લાલ મૂર્તિ જોઈ શું શોચો,
 અરે એ જેલ માનવના ત્યજી સઘળા હમે ચાલ્યા.
 અમેને પૂઠ પાછળ લ્યો વધાવી પ્રેમ લક્ષિતી,
 તમારા સર્વ પેગામો ગણો સુણવા અમે ચાલ્યા.
 અમારી લક્ષિતએ તમ લક્ષિત થાયે જ્યારથી, કયાંયે
 રહે નહિ શોકનું બિન્દુ ખરા સુખ અર્ણવે નહાયા
 ચમનમાંહિ મળે શું શું ? નથી કૃત્રિમ લોભાવું,
 અમેતો સાચને પૂજશું, કહો કયાં શોકની છાયા ?

